

Många orsaker till hög personalomsättning i skogen

Mer än en tiondel av arbetskraften i storskogsbruket lämnar varje år jobbet i skogen. Personalomsättningen gör det svårt att behålla och utveckla kompetensen bland skogsarbetarna. Många av dem som slutar blir arbetslösa med mänskliga och samhällsekonomiska problem som följd.

För att bromsa den snabba personalomsättningen behövs mer kunskap om varför så många slutar.

Vid Sveriges lantbruksuniversitet har man kartlagt hur många skogsarbetare som lämnade yrket under åren 1986–1990. Genom en enkät och intervjuer har man undersökt motiven till att sluta. Hälsoskäl och ekonomiska skäl är de två dominerande orsakerna. Hela 42 procent ansåg sig ha slutat frivilligt.

26-årig skotarentreprenör utan anställda berättade: "Jag slutade i skogen för förtjänsten blev sämre och sämre och jag såg ingen framtid. Och besvären i ryggen bidrog. Och jag gillade inte uppdragsgivarnas agerande. Dom övertalar folk att köpa maskin, sen struntar dom i en. Dom håller inte vad dom lovar. Dom vill ha överetablering för att öka pressen. Det är ett hårt jobb, som ska vara bra betalt. En duktig körare är värd en bra lön. Jag hade aldrig några kontrakt, men det spelar ingen roll för kontrakt är i alla fall värdelösa. Entreprenörer borde ha ekonomiutbildning. Det borde vara krav. Och så borde t ex Statens Anläggningsprovningar ha minimikrav på tekniska kunskaper. På så vis kanske man fick bort dom värsta."

Konkursen fick konsekvenser för entreprenören och hans familj. Hustrun skötte pappersarbetet i firman och hon skötte alla kontakter med fordringsägare – ett tungt jobb. Ekonomiskt sett räknar inte entreprenören med att någonsin bli skuldfri. Han har utnyttjat en checkkredit till 60 000 kronor, har 280 000 kronor i kapitalsskuld och 270 000 kronor i ränteskuld. "Dessa summor är astronomiska när de ska betalas från en vanlig löneinkomst".

För innehållet svarar

Ewa Lidén

Institutionen för

skogsteknik,

Sveriges lantbruks-
universitet,

776 98 Garpenberg,

telefon 0225-260 00,

telefax 0225-261 00.

BAKGRUND

Mekanisering, teknisk utveckling, strukturrationalisering, förändrad arbetsorganisation och ökat anlåtande av entreprenörer har påverkat storlek och sammansättning av arbetskraften i storskogsbruket. Idag utförs arbetet i huvudsak av personal anställd direkt

av skogsföretagen, av entreprenörer och av anställda till entreprenörer.

Både frivilliga och ofrivilliga avgångar från yrket får såväl positiva som negativa konsekvenser för de olika intressenterna inom skogsbruket. Aktuella intressenter är skogsarbetaren och entreprenören, fackfören-

ingen, arbetsgivaren/uppdragsgivaren/branschen och samhället.

Avverkningsarbetet i storskogsbruket organiseras allt mer i fasta arbetslag med arbetsväxling och utvidgat ansvar och befogenheter. Staber och specialistfunktioner uttunnas och deras uppgifter förs över till arbetslagen. Det är därför av stor vikt att lagens sammansättning inte hela tiden förändras. Det tar tid att få ett arbetslag att fungera både arbetsmässigt och socialt och denna process störs naturligtvis om medlemmarna byts ut.

Genom att få insikt i vilka mekanismer som styr avgången från skogsbranschen är det möjligt att föreslå och vidta åtgärder, som framför allt minskar risken för oönskad avgång från yrket. Detta är positivt för såväl individ, skogsnäring som samhälle.

METOD

En postenkät genomfördes för att försöka ta reda på orsakerna till varför man slutar med skogsarbete.

Enkäten besvarades av 274 personer, som slutat inom skogsbruket under åren 1986 till 1990. Bland dem fanns samtliga maskinägare som slutat. Dessutom ingick ett slumpmässigt urval av skogsarbetare, som utträtt ur Svenska Skogsarbetareförbundet. För att bättre förstå orsakerna till avgångarna från entreprenörsleden intervjuades femton före detta entreprenörer.

OMFATTNING

Under åren 1986–1990 har sammanlagt 17 594 personer utträtt från Svenska skogsarbetareförbundet, 87 personer från MASKINEK och 99 personer från Skogsmaskinägarna (SMF). Antalet oorganiserade maskinägare i mellan- och södra Sverige som slutat uppskattades till 128 individer.

Som framgår av tabell 1 har antalet medlemmar i fackföreningen och antalet arbetade timmar stadigt sjunkit under perioden. Antalet medlemmar i maskinägarorganisationerna och den avverkade volymen har däremot

	SSAF	Entreprenörer	Arbetade timmar	Avverkad volym
1986	100	100	100	100
1987	94	108	95	111
1988	89	119	87	136
1989	82	132	82	82
1990	75	139	68	106

Tabell 1. Relativt antal medlemmar i Svenska Skogsarbetareförbundet, Skogsmaskinägarna och MASKINEK, totala antalet arbetade timmar och avverkad volym i svenskt storskogsbruk under perioden 1986–1990. (1986=100)

	Samtliga	Fd bolagsanställda	Fd entreprenörsanställda	Fd entreprenörer
Hälsoskäl	50	52	26	48
Ekonomiska skäl	29	18	37	46
Arbetsbrist/ omorganisation	27	22	37	32
Personliga skäl	27	35	21	13
Otrivsel	9	8	11	11

Tabell 2. Andel av respektive kategori, som angivit ett eller flera av nedanstående motiv till att sluta i skogen, procent.

ökat. I genomsnitt utträdde 15 procent av medlemmarna ur fackföreningen årligen. Motsvarande för maskinägarorganisationerna var 2,6 och 5,7 procent. Vid jämförelse med resultaten från en liknande studie av rörlighet på svensk arbetsmarknad kan konstateras, att i stort sett dubbelt så stor andel gått ur SSAF, som bytt anställning totalt på arbetsmarknaden. Rörligheten bland medlemmarna i MASKINEK och SMF var å andra sidan mindre än på arbetsmarknaden som helhet.

Om omsättningstakten håller i sig den närmaste tio-årsperioden, kan endast 15 procent av dagens medlemmar komma att vara kvar i SSAF år 2000 och det totala medlemsantalet kan komma att minska till hälften.

Flera entreprenörer ansluter sig till maskinägarorganisationerna än som går ur. Totala medlemsantalet är alltså i stigande.

SLUTA FRIVILLIGT?

En person kan antingen sluta sitt arbete frivilligt eller av tvång. Ofta

samverkar många faktorer, så det är svårt att avgöra i hur hög grad handlandet varit frivilligt.

I skogsbranschen hade man, i betydligt högre utsträckning än på arbetsmarknaden i övrigt, slutat frivilligt. Hela 42 procent av samtliga tillfrågade ansåg sig ha slutat frivilligt. Bolagsanställda hade slutat frivilligt i högst utsträckning och entreprenörer i lägst.

VARFÖR SLUTAR MAN?

Hälsoskäl är främst ett tvingande skäl men förvånande många av dem som slutat frivilligt anger hälsoskäl. Ekonomiska skäl anges dubbelt så ofta av dem som gått frivilligt jämfört om man tvingas gå. Att sluta på grund av arbetsbrist var betydligt oftare tvingande än frivilligt. Däremot var det vanligare bland dem som slutat frivilligt än bland dem som tvingats sluta att ange personliga skäl och otrivsel.

Bolagsanställda angav i 75 procent av fallen endast ett motiv till att sluta arbetet. Den vanligaste orsaken var

”hälsoskäl”, näst vanligast var ”personliga skäl”.

Även 75 procent av de entreprenörsanställda angav endast ett motiv till att sluta. I den gruppen var dock ”arbetsbrist” mest förekommande och dubbelt så vanligt som ”hälsoskäl”.

Drygt 60 procent av de före detta entreprenörerna kunde isolera en orsak till att sluta. Hälften av dessa angav ”hälsoskäl”. Närmare hälften av entreprenörerna angav flera orsaker till att sluta.

VAD HÄNDE SEDAN?

Månaderna efter att de slutat i skogsbruket, och även vid undersökningstillfället, hade hälften av dem som besvarat enkäten förvärvsarbete av något slag. Tio procent av dem som slutat gick till utbildning. Knappt hälften av dessa gick till vidareutbildning inom skogen. Drygt en tredjedel av dem som slutade i skogen fick stöd från samhället genom sjukersättning, arbetslöshetsersättning eller liknande under tiden närmast efter. Vid undersökningstillfället hade denna andel sjunkit, men å andra sidan hade sammanlagt 14 procent av de undersökta uppnått pensionsåldern.

Nästan hälften av dem som slutat av hälsoskäl sjukpensionerades eller sjukskrevs. 71 procent av dem slutat av ekonomiska skäl gick till annat förvärvsarbete, därav hela 23 procent till egen verksamhet. Mer än var tredje som slutade på grund av arbetsbrist/omorganisation gick till arbetslöshet. 21 procent av dem som slutade av personliga skäl gick till utbildning av något slag. Vid undersökningstillfället hade de flesta av dessa förvärvsarbete. Många av dem som slutat på grund av otrivsel gick till annan fast anställning.

Skulle de som slutat kunna tänka sig att återgå till skogsarbete? Knappt hälften svarar ja. Benägenheten att gå tillbaka till skogen var något större bland dem som slutat ofrivilligt, jämfört med övriga. Främst restes ekonomiska krav för att återgå till skogen,

såsom högre lön/bättre ekonomi och tillräcklig tillgång till arbete. Många hade krav på förändrad arbetsorganisation, ville till exempel växla mellan olika arbetsuppgifter och utvidga arbetsuppgifterna. Anledningar till att inte vilja gå tillbaka till skogen var:

- hälsobesvär
- för gammal
- för dåligt betalt
- för tungt arbete
- för osäker bransch
- annan orsak

DISKUSSION

Rörlighet får både positiva och negativa konsekvenser för inblandade parter. Exempel på positiva effekter är:

- utvecklande för individen att prova något nytt
- arbets-/uppdragsgivaren har möjlighet att anpassa arbetskraftsbehovet
- samhällets kostnader minskar om arbetskraften flyttar dit jobben finns

Exempel på negativa effekter av en rörlig arbetsmarknad är:

- kan leda till arbetslöshet
- psykosociala problem
- ekonomiska problem, främst för entreprenörer men också för före detta anställda
- good-will förluster för arbets-/uppdragsgivare vid stora uppsägningar
- arbets-/uppdragsgivaren kan förlora bra arbetskraft till konkurrenter
- kostnader för nyanställning och inskolning av ny personal för arbets-/uppdragsgivaren
- samhällskostnader för sjukvård och förtidspensionering

Motiven till att sluta arbeta inom skogsbruket har varierat över tiden.

Fram till 50-talet var skogsarbetet främst ett fysiskt krävande, manuellt arbete. Under den perioden slutade var fjärde i skogen på grund av hälsoproblem.

Idag har skogsarbete alltför ofta blivit ett monotont, repetitivt arbete i en maskinhytt. Enligt denna studie har hälften av alla som slutat återoppat hälsoskäl. Trots att den tekniska arbetsmiljön har förbättrats betydligt och gjort skogsarbetet synbart lättare, har alltså avgångar på grund av hälsoskäl ökat. En del av ökningen kan tänkas ha sin grund i ett förändrat socialförsäkringssystem.

Under det ”mjuka” 70-talet motiverades avgångar sällan med ekonomi, utan personliga motiv dominerande. Då slutade drygt hälften på grund av personliga skäl eller otrivsel, enligt en studie av unga skogsarbetare. Det kan jämföras med en fjärdedel av entreprenörerna i denna studie.

Arbetsbrist, omorganisation eller strukturella förändringar har alltid orsakat avgångar. Hur ofta, beror dels på marknadssituationen och dels på mekanisering, rationalisering och entreprenörisering. Arbetslösheten totalt på arbetsmarknaden har legat under 3 procent av den arbetsföra befolkningen under 70- och 80-talet. Arbetslösheten inom skogsbranschen har varit två till tre gånger så stor. Skillnaderna i andel som slutat på grund av arbetsbrist beror sannolikt mer på strukturförändringar än på marknadssvängningar. Under 70-talet minskade mekaniseringen arbetskraftsbehovet och under 80-talet påverkades det av att en ökande andel entreprenörer anlätades.

Timförtjänsten inom skogsbruket var lägre än i övriga industrin fram till 1985. Därefter har förhållandet varit motsatt. I början av seklet slutade var fjärde skogsarbetet på grund av ekonomiska orsaker. Detta ansågs främst bero på att man såg möjligheter till bättre förtjänst inom andra branscher. Knappt en tredjedel av de undersökta i denna studie angav ekonomiska orsaker, 18 procent av de

före detta bolagsanställda, 27 procent av de före detta entreprenörsanställda och hela 46 procent av de före detta entreprenörerna. Möjligheten till högre förtjänst, tack vare bättre kollektiva löneavtal inom skogsbruket jämfört med övriga arbetsmarknaden under studieperioden, förklarar sannolikt den förhållandevis låga andelen bolagsanställda som hävdade ekonomiska motiv till att sluta.

Arbetsinsatsen för entreprenörer och deras anställda överstiger väsent-

ligt 40 timmar/vecka. Ökad arbetsinsats medför ofta ökade önskemål om kompensation. Har den allt större entreprenörsandelen ökat arbetskraftens rörlighet av ekonomiska skäl?

RAPPORTEN

Avgång från skogsarbetaryrket – omfattning och orsaker (51 sidor)

kan beställas från Sveriges lantbruksuniversitet Institutionen för skogsteknik, Att: Margareta Nyström, 776 98

Garpenberg, tel 0225-260 00, fax 0225-261 00. Pris: 20 kronor exkl moms.

Rapporten finns även på engelska i serien Uppsats & Resultat nr 274-1995 **Attrition in Swedish Forestry Work 1986–1990 – extent and causes.**

Sluta arbeta i skogen? – Omfattning och orsaker är en kortversion av rapporten som också kan beställas från institutionen.